

LARS HÅKONSEN

Forsker ved Telemarkforskning og førsteamanuensis ved Høgskolen i Telemark

KNUT LØYLAND

Forsker ved Telemarkforskning

Ulovlig fildeling av musikk – hva bør gjøres når ny teknologi truer opphavsretten?*

Problemstillinger rundt fildeling av musikk blir mye debattert i avisene for tiden, særlig som følge av rettssaken mot Pirate Bay i Sverige. Fra fagøkonomenes hold er det imidlertid mer stille, i alle fall i Norge. I denne artikkelen forsøker vi å belyse ulike aspekter rundt digital teknologi for musikkproduksjon og -distribusjon sett fra et samfunnsøkonomisk perspektiv. Også internasjonalt er det et relativt begrenset antall artikler som omhandler dette temaet, og vi gir en oversikt over de viktigste bidragene fra denne litteraturen. Videre diskuterer vi hvordan musikkbransjen kan tenkes å utvikle seg i en situasjon der opphavsretten er svekket som følge tiltakende fildeling på Internett, herunder hvilke kulturpolitiske grep som kan gi fornuftige økonomiske rammebetingelser for fortsatt produksjon av ny musikk.

1 INNLEDNING

Helt siden Napster startet sitt nettsted i 1999 har ulike former for elektronisk fildeling vært hyppig debattert både i Norge og internasjonalt. Napster ble etter nokså kort tid stevnet for retten av The Recording Industry Association of America (RIAA). Et sentralt punkt i rettsaken var om

fildeling promoterte salg av musikkinnspillinger eller om salget falt. Retten mente det var åpenbare grunner til å tro at salget ville rammes under et regime med fri fildeling.¹ Med andre ord mente den at eiendomsrettighetene til åndsverk var truet, og dommen konkluderte med at Napiers virksomhet var ulovlig.

* Takk til Annegrete Bruvoll, Irina Eidsvold Tøien og Bjørn Rudborg for konstruktive kommentarer til et tidligere utkast. Vi er imidlertid alene ansvarlige for de synspunkter og evt. gjenværende feil og mangler som framkommer i artikkelen.

¹ To viktige definisjoner følger: Fildeling kan teknisk sett foregå på en rekke måter. Napster var en indekserings- og søketjeneste som skaffet til veie lenker til andre nettsteder der selve filene befant seg. Pirate Bay er derimot basert på såkalt bittorrent-teknologi. Dette innebærer at en fil stykkes opp i småbiter og lastes ned stykkevis og delt fra en rekke ulike fysiske maskiner i et fildelingsnettverk. Når vi her snakker om fildeling, vil vi mene enhver form for kopiering og videreformidling til andre brukere, uavhengig av hvordan denne fildelingen skjer teknisk sett. Nøyaktig hva som menes med fri fildeling kan også være noe uklart. En kan tenke seg alt fra omfattende lovendringer vedrørende opphavsrettslige spørsmål på den ene siden, til en relativt mild håndheving av dagens lover og regler (påtaleunntatelse) på den andre. Vi opererer her med en vid definisjon av fri fildeling, og sikter derfor ikke nødvendigvis til full legalisering. Denne distinksjonen er viktig, siden mange nok vil mene at det i praksis er i nærheten av å være fri fildeling allerede i dag, selv om dette langfra er tilfelle juridisk sett.

Eiendomsrettighetene til åndsverk er beskyttet av opphavsretten. Den sikrer opphavspersonens økonomiske rettigheter knyttet til sitt åndsverk og omfatter både retten til å kopiere verket og retten til å tilgjengeliggjøre det for allmennheten. Å overføre en musikkfil til en annen via Internett medfører både kopiering og tilgjengeliggjøring. Å tillate fildeling innebærer derfor i praksis at de økonomiske rettighetene knyttet til åndsverket svekkes.

At Napster ble nedlagt i sin opprinnelige form, har imidlertid ikke redusert omfanget av fildeling på Internett. Til tross for dommen mot Napster, har mange nettstedet fortsatt å tilby gratis musikkfiler. Dessuten finnes det en rekke muligheter for tilgang til svært lavt priset musikk gjennom nettsteder lokalisert i land som står på siden av det internasjonale copyrights-systemet. Dette bidrar sannsynligvis også til å undergrave omsetningen av musikk i Norge og andre land som praktiserer vern av åndsverk av utenlandsk opprinnelse.

I 2009 har vi igjen fått en rettssak mot et nettsted som bidrar til deling av musikkfiler på Internett – den såkalte Pirate Bay saken. Dette nettstedet ble startet i 2003, og i 2006 ble lokalene deres i Stockholm ransaket av politiet. I følge nettstedet digi.no ble 186 datamaskiner beslaglagt på et titall steder i Sverige. Nettstedet har ikke tilbudt musikkfiler som sådan, men har hjulpet brukerne som er ute etter en bestemt fil å få kontakt med andre brukere som har filen tilgjengelig på sin datamaskin (bittorrent-teknologi, jf. note 1). Det er med andre ord snakk om en generell teknologi for fildeling – ikke bare for musikkfiler – og et sentralt spørsmål i rettssaken var derfor om man kan dømme et nettsted for å tilby slik teknologi. Som kjent ble de fire Pirate Bay-gründerne funnet skyldige i å oppfordre til fildeling og dømt til ett års fengsel, samt å betale ca 30 millioner SEK til plate- og filmselskaper.

I Norge har etter hvert politikerne begynt å tone flagg i spørsmålet om fildeling. Spesielt har SV og Venstre markert seg ved å programfeste fri fildeling bl.a. fordi de anser det som nytteløst å styrke håndhevingen av opphavsretten for å få bukt med den tiltakende fildelingen på Internett. Betingelsen for å tillate fildeling synes for begge partier å

være at det etableres ordninger som kompenserer kunstnerens krav på anerkjennelse og vederlag. Hvordan dette praktisk skal gjennomføres, har partiene foreløpig ikke noe klart svar på, men SV har antydnet innføring av en innkjøpsordning for musikk som et kulturpolitisk virkemiddel for å kompensere for svekket opphavsrettsbeskyttelse.

2 PÅVIRKER FILDELING SALGET AV MUSIKK-INNSPILLINGER?

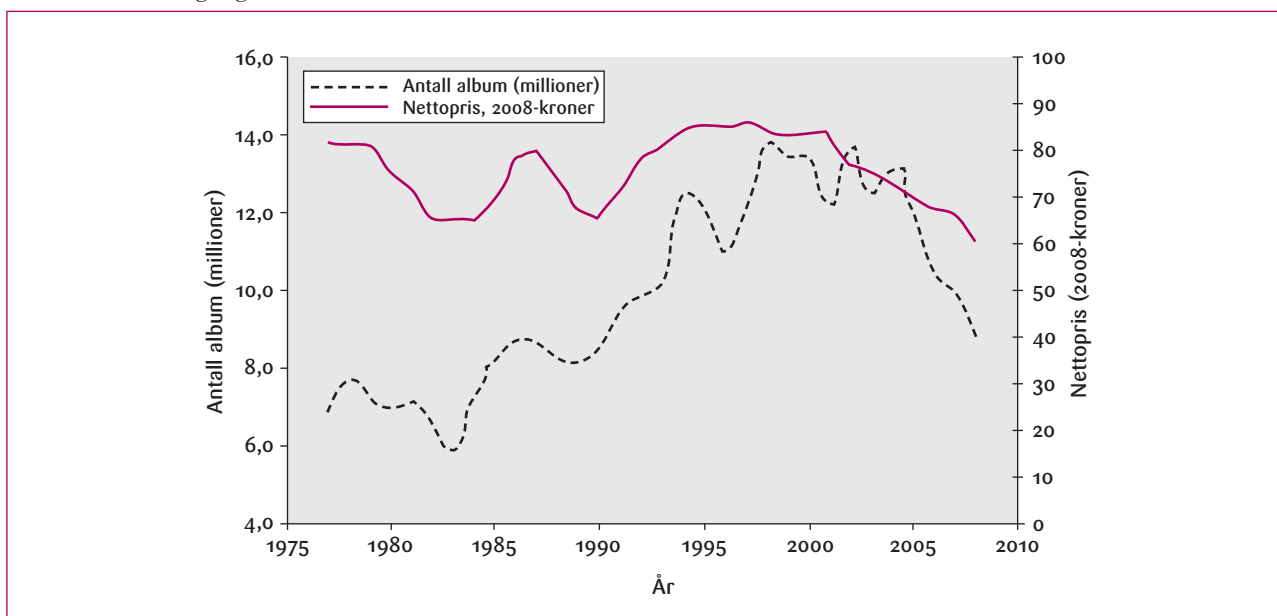
Spørsmålet om hvorvidt fildeling er bra eller ikke for den kommersielle omsetningen av musikkinnspillinger, var som nevnt ovenfor, et sentralt punkt i Napsterdommen. Den økende fildelingen på Internett har etter hvert avstedkommet et økende omfang av både teoretisk og empirisk forskning om virkningene av ulovlig fildeling.

Teoretiske arbeider av bl.a. Takeyama (1997), Varian (2000) og Croxson (2007) er alle eksempler på analyser som ikke gir noe entydig svar på salgseffektene av fildeling. Denne litteraturen hevder at det på den ene siden er substitusjonseffekter som innebærer at ulovlig fildeling av mp3-filer erstatter lovlig kjøp, men at substitusjonseffekten svekkes av at kvaliteten på mp3-filene er dårligere enn kvaliteten på en innkjøpt CD. Dessuten mangler det en del interessant informasjonsmateriale som følger med ved kjøp av CD. Lett tilgang til musikkfiler innebærer på den annen side at man enkelt og billig kan lære å kjenne nye artister, noe som i neste omgang øker salget.² Croxsons analyse viser at lovlig fildeling kan gi økt salg av musikkinnspillinger ved at fildeling i periode 1, via såkalte «word of mouth»-effekter, gir økt salg i periode 2. I praksis er det altså snakk om ulike former for markedsføringseffekter som oppnås via fildelingen. Fra den teoretiske litteraturen har vi dermed lært at det både er positive og negative effekter av fildeling for musikk-salget. Hvilke av disse effektene som er sterkest er et empirisk spørsmål. Mye av denne forskningen finner at den negative effekten er sterkest.

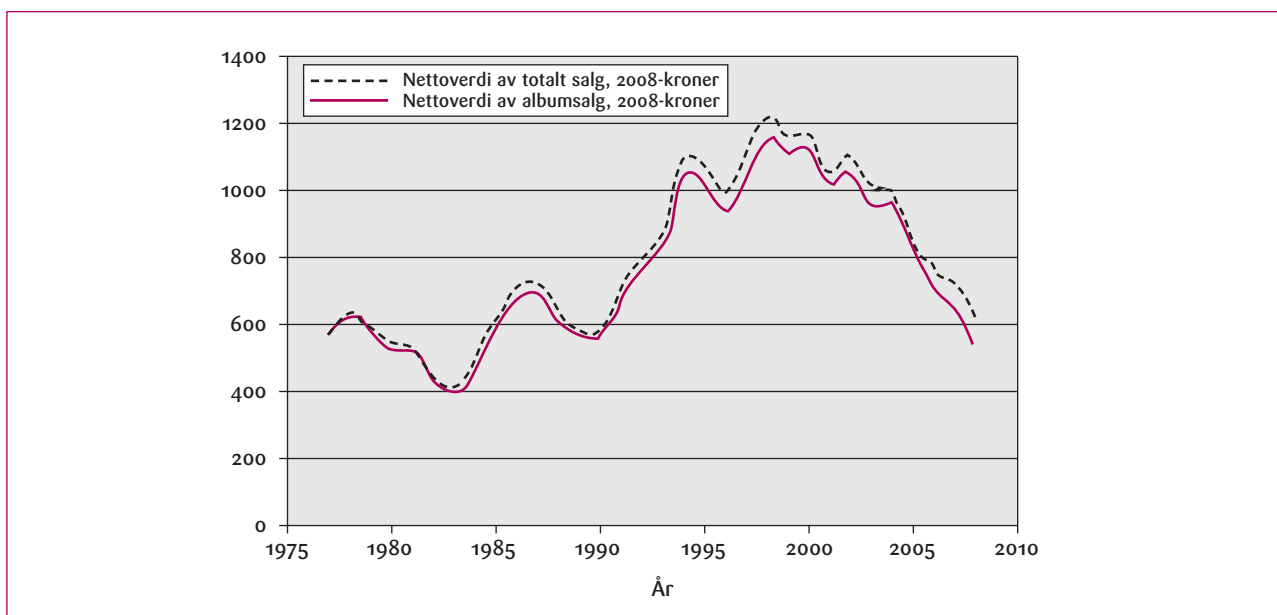
Zentner (2005) finner i en analyse basert på aggregerte data fra flere land at fildeling fører til en reduksjon i CD-salget på mellom 14 og 23 %. Zentner (2006) finner i en

² Denne litteraturen er delvis inspirert av Liebowitz (1981, 1985), som lanserer hypotesen om «indirect appropriability» (indirekte tilegnelse). Kort fortalt innebærer dette at det under ulike forutsetninger kan lønne seg å tillate kopiering fordi etterspørselsiden er villig til å betale for denne retten. Dersom betalingsviligheten for denne retten er større enn verdien av reduksjonen i salget, så vil rettighetshaver øke fortjenesten ved å tillate kopiering. Liebowitz (1985) tester hypotesen og finner at vitenskapelige tidsskrifter satte opp prisen etter at fotokopiering ble allment tilgjengelig, fordi tidsskriftene ble mer verdifulle for brukerne. Liebowitz (2001) er imidlertid skeptisk til om hypotesen er gyldig for den situasjonen som vi i dag har i musikkindustrien. For det første skyldes det anonymiteten fildelingen er kjennetegnet ved. Dette fjerner verdien i bytteforholdet mellom mottaker av kopi og innehaver av original. For det andre skyldes det den ubegrensede mengden kopier som kan genereres fra en original digital musikkfil.

Figur 1 Nettopris per album (fra lager) i 2008-kroner og antall solgte musikkalbum (LP, CD, MC) i Norge, 1977-2008. Kilde: IFPI Norge og SSB.

Figur 2 Nettoverdi i faste 2008-priser av albumsalg (LP, CD, MC) og totalt salg (albumsalg pluss singler, musikkvideoer (fra 1991) og lovlig nedlastet musikk til pc og mobiltelefon (fra 2006)). Data for Norge, 1977-2008. Kilde: IFPI Norge og SSB.

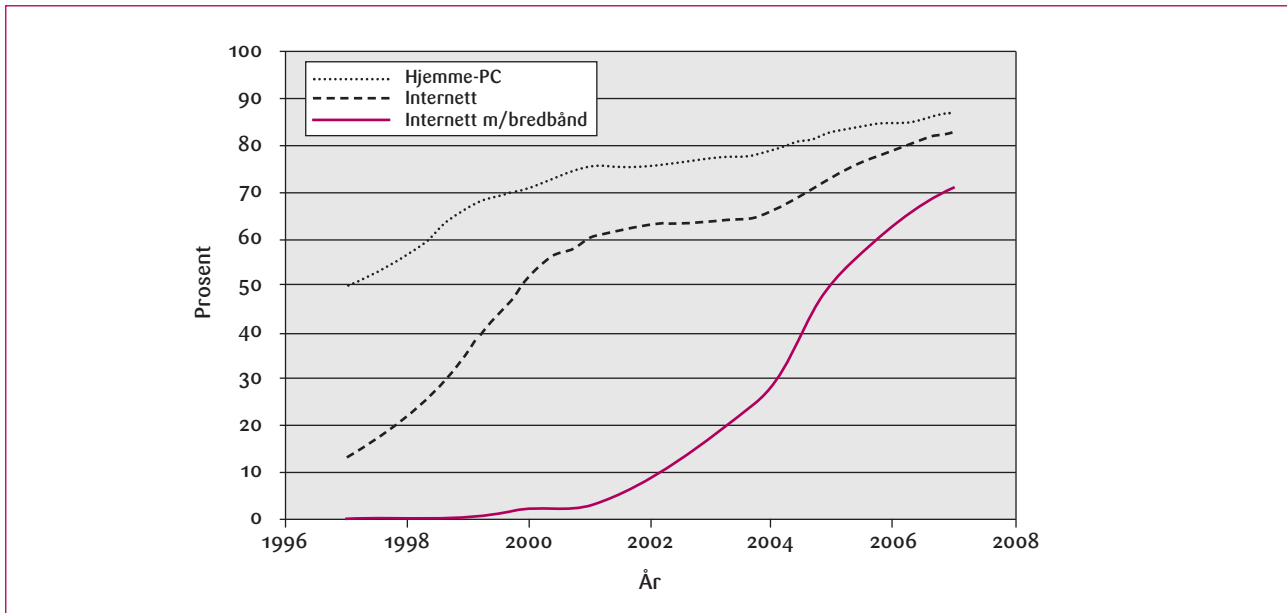

beslektet analyse at fildeling i gjennomsnitt reduserer sannsynligheten for kjøp av musikkinnspillinger med 30 %. Hong (2004), Liebowitz (2004), Rob og Waldfogel (2006) og Michel (2006) er eksempler på andre analyser som – via ulike typer data og metodiske innfallsvinkler – finner liknende resultater. Liebowitz (2006) konkluderer med at fildeling har ansvaret for hele nedgangen i albumsalg

siden 1999. Han mener også å ha grunnlag for å hevde at uten fildelingen ville musikkbransjen opplevd en økning i salget i denne perioden.

Det er etter det vi har klart å bringe på det rene, få empiriske undersøkelser som peker i motsatt retning. Oberholzer og Strumpf (2007) er imidlertid den studien som

Figur 3 Andel personer som hadde tilgang til PC/Internett/Bredbånd i hjemmet i Norge, 1997-2007. Prosent. Kilde: SSB/ Mediebarometeret.

tydeligst konkluderer med at de negative effektene er små – om det i det hele tatt er noen negative effekter. De konkluderer med at i verste fall utgjør de negative effektene rundt 3 % av samlet salg i 2002. Analysen er imidlertid sterkt kritisert av Liebowitz (2007), som hevder at den er beheftet med en rekke feil og mangler med hensyn til både data og metoder.

For Norges del er det så vidt vi vet ikke gjennomført empiriske analyser av disse problemstillingene, men Figurene 1-3 illustrerer nokså tydelig at det er en sannsynlig sammenheng mellom fildeling og redusert albumsalg også i Norge. Figur 1 viser volumutviklingen for musikkalbum (LP, MC og CD) i perioden 1977 til 2008 og nettoprisen (pris fra lager) per album i faste 2008-priser. Figur 2 viser utviklingen i nettoverdien av hhv. albumsalg og totalt salg i faste 2008-priser for den samme perioden. Totalt salg inkluderer salg av singler, musikkvideoer (fra 1991) og lovlig nedlastet musikk til pc og mobiltelefon (fra 2006) i tillegg til albumsalg.

Figur 1 og 2 viser nokså klart at musikkbransjen i Norge nådde et slags kommersielt høydepunkt rundt årtusenskiftet. Volumet var høyt, prisen var høy og derfor også verdien av omsetningen. Utviklingen etter årtusenskiftet er dramatisk. I en periode med høy økonomisk vekst stuper verdien av salget i musikkindustrien. Faktisk er fallet så dramatisk at industrien ser ut til å være satt tilbake

til 1970-tallet målt i netto omsetning. Og det før en eventuell effekt av finanskrisen høsten 2008 har fått full effekt. Figur 2 viser riktignok en viss økt omsetning av andre formater enn tradisjonelt albumsalg, men dette er langt fra nok til å demme opp for nedgangen i albumsalg slik at også nettoverdien av totalt salg faller sterkt.

Det er igjen fristende å trekke fram Napsterdommen. Den førte til at nettstedet ble nedlagt i 2001 – omtrent samtidig med at fallet i musikkindustrien starter for fullt. Selv om Napster forsvant i sin daværende form, var og er det som nevnt en rekke andre nettsteder som tilbyr liknende tjenester som de Napster leverte. Dette faktum, sett i sammenheng med den svært sterke økningen i utbredelse av internettilgang med bredbånd etter 2000, synes derfor som den mest sannsynlige årsaken til nedgangen i musikkbransjen.

Figur 3 viser økningen i andel personer med tilgang til hjemme-PC og Internett i Norge i perioden 1997 til 2007. Generelt er økningen kraftig fra andre halvdel av 1990-årene, men mest iøynefallende er den kraftige økningen i andel personer med tilgang til Internett via bredbånd. Den økte fra 2 % i år 2000 til 71 % i 2007. Det betyr at ca 85 % av personene med tilgang til Internett hadde slik tilgang via bredbånd i 2007, hvilket innebærer en betydelig økning i kapasiteten til å overføre filer over Internett.

Dataene vist i Figurene 1-3, sett i sammenheng, indikerer at opphavsretten og muligheten for å håndheve denne ikke har vært tilstrekkelig til å få bukt med den enorme flyten av musikk over Internett. I tillegg har publikum i løpet av de siste årene fått sterkt endrede vaner når det gjelder sin omgang med musikk. Overgang til diverse former for bærbart utstyr og mer erfaring og kompetanse med fildeling av musikk, gjør at publikums holdninger og handlinger er vesentlig annerledes enn for bare 10 år siden.

3 NOEN VELFERDSØKONOMISKE BETRAKTNINGER

Hva kan økonomisk teori gi som grunnlag for å vurdere hvordan lovverk og omsetningsformer bør innrettes i framtiden, gitt den teknologiske utvikling som er beskrevet ovenfor? Produksjon av musikkinnspillinger har alltid hatt en kostnadsstruktur preget av relativt stor andel faste kostnader og relativt lave grensekostnader. En slik kostnadsstruktur innebærer alltid velferdsøkonomiske dilemmaer. Musikkinnspillinger er selvsagt ikke alene om å ha høye faste kostnader og lave grensekostnader. Utvikling og produksjon av medisiner kan være en relevant analogi. Det ligger ofte mye og kostbar forskning bak et nyutviklet medisinsk preparat. Salget av preparatet må derfor foregå til en pris som ligger langt over den rene produksjonskostnaden (grensekostnaden) for at forskningen skal være økonomisk forsvarlig. Det er derfor etablert et system med patentbeskyttelse som gjør det mulig å hente ut monopolpriser innenfor patentperioden.

Patentbeskyttelse av medisiner og annen ny teknologi innebærer at samfunnet har foretatt en avveining mellom to hensyn. Det første hensynet er at det er ønskelig å unngå priser som overstiger grensekostnaden (hensynet til statisk effektivitet). Det andre hensynet er at vi trenger et system som gir økonomiske incentiver til å utvikle nye medisiner og ny teknologi (dynamisk effektivitet). Varigheten på patentene blir da en vesentlig faktor når de to hensynene skal balanseres: Patentens varighet må være lang nok til at utviklingskostnader dekkes inn i perioden med monopolpris, for deretter å avløses av priskonkurranse og økt statisk effektivitet.

Hovedalternativet til patenter er at det offentlige finansierer utviklingskostnadene, slik at selve omsetningen kun

dekker løpende produksjonskostnader. En mulighet er da at forskningen og utviklingen foregår i offentlig regi, dvs. på offentlige forskningsinstitusjoner. Det skal imidlertid mye til for å oppnå like stort «trykk» til å utvikle nye produkter og teknologier hvis profittmotivet fjernes fra systemet. Dagens profittorienterte system – vha. patentbeskyttelse og monopolprising – scorer derfor trolig høyest når det gjelder å ivareta hensynet til dynamisk effektivitet.³

Hva så med musikkbransjen? Opphavsretten skal som nevnt sikre eiendomsrettighetene til økonomisk utnyttelse av åndsverket. Dermed styrkes incentivene til å produsere ny musikk. Optimal varighet av opphavsrettsbeskyttelse innebærer at verdien av den ekstra musikkinnspillingen økt beskyttelse gir, på marginen skal være like stor som samfunnets kostnader ved den reduserte tilgjengelighet beskyttelsen gir for musikk som allerede er spilt inn, jf. Landes og Posner (2003) og Varian (2005). Omfanget av fildelingen på Internett kan tyde på at opphavsretten ikke lenger er effektiv for musikkinnspillinger. Det er derfor ikke lenger særlig hensiktsmessig å snakke om optimal varighet av beskyttelse.

Mens kostnadsstrukturen for musikkinnspillinger tidligere kunne beskrives ved høye faste kostnader og lave grensekostnader, har kostnaden ved en ekstra bruker nå kommet helt til null, eller så nær null at vi for alle praktiske formål kan sette verdien lik null. Dermed har musikkinnspillinger skiftet status, og blitt et ikke-rivaliserende gode. Dette er det ene av to kjennetegn på et rent kollektivt gode. Det andre kjennetegnet er ikke-ekskluderbarhet. Graden av ekskluderbarhet har aldri vært perfekt for innspilt musikk; man har også tidligere kunnet låne naboens plater, og evt. lage kopier på kassettspillere m.v. Med dagens teknologi har vi imidlertid fått dårligere ekskluderingsmuligheter enn noensinne, siden det nå synes svært vanskelig å sikre at kun de som har kjøpt musikken i en lovlig omsetningskanal, får tilgang til den. Innspilt musikk er dermed nå i nærheten av å være et rent kollektivt gode, dvs. et ikke-rivaliserende gode med sterkt svekkede ekskluderingsmuligheter. De økende problemene med å ekskludere ikke-betalende brukere kan også omtales som økende problemer med å håndheve opphavsretten for komponister, tekstforfattere, utøvere, musikkforleggere og plateselskaper.

³ For en mer utførlig diskusjon omkring patenter og alternative finansieringsformer, se Scotchmer (2004).

En kostnadsstruktur preget av ikke-rivalisering skaper et velferdsøkonomisk dilemma kjent som «The Nordhaus trade-off» etter Nordhaus (1969): Svake eiendomsrettigheter fører til for lav produksjon. Sterke eiendomsrettigheter fører til velferdstap pga monopolprising og for lav bruk av de ikke-rivaliserende godene. Romer (2002) omtaler den teknologiske utviklingen innenfor musikkfeltet som et skifte langs Nordhaus' trade-off i retning av svakere eiendomsrettigheter. I løpet av årene som har gått siden Romer skrev sin artikkel, har dette skiftet blitt langt sterkere, jf. figurene vist i forrige avsnitt. Skiftet langs Nordhaus' trade-off skaper selvsagt betydelige utfordringer for bransjens fortsatte inntjening. Spørsmålet er hvor bekymret vi bør være for dette, og hvilke framtidige løsninger som kan finnes.

4 BØR VI GI OPP KAMPEN MOT ULOVLIG FILDELING?

Det finnes en rekke artikler og rapporter som argumenterer for at strengere håndheving av opphavsretten er den riktige veien å gå for å komme den ulovlige fildelingen til livs, jf. f.eks. LECG (2007), Carlton og Perloff (2005), Akerlof m.fl. (2002), Liebowitz (2003). Fra Akerlof m.fl. tar vi med følgende sitat:

«The main economic rationale for copyright is to supply a sufficient incentive for creation. To produce a new book, film or other creative work, an author must make a substantial up-front investment.....An economic minded author will recognize this and invest in creation only if expected returns, after paying per-unit (or «marginal») costs, are larger than the up-front investment; otherwise the author will lose money overall.»

Dette er velkjente argumenter, og er altså analoge til argumentene for patentbeskyttelse av medisiner. Det hjelper imidlertid lite med opphavsrettslig beskyttelse hvis denne reelt sett i liten grad lar seg opprettholde. Her ligger det en fundamental forskjell mellom digital musikk og patentbeskyttede medisiner, siden det er enklere å beskytte eiendomsretten til de sistnevnte enn det er for digitale musikkinnspillinger.

Romer (2002) trekker fram flere interessante motforestillinger mot at påtalemyndigheten skal brukes aktivt til å

forhindre ulovlig fildeling. Han gjennomfører for det første et grovt anslag på velferdstapet ved tradisjonell pricing av musikk. Romer benytter data for lovlig omsatt musikk og musikk tilegnet via ulovlig fildeling fra 2000 og 2001. Dataene tyder på at etterspørselen er relativt elastisk, og med en enkel lineær tilnærming finner Romer et anslag på effektivitetstapet ved å forhindre fildeling på 36 mrd USD på verdensbasis. Dette ligger på om lag samme nivå som total inntekt på verdensbasis for musikkbransjen, som i år 2000 er beregnet til 37 mrd USD. I tillegg må man ta hensyn til at det er langt høyere kostnader ved tradisjonell omsetning og distribusjon enn ved elektronisk nedlasting. Det totale velferdstapet ved å forhindre fildeling kan dermed overstige den samlede inntekten generert fra tradisjonelt salg. Velferds-kostnaden ved å forhindre fildeling – hvis dette i det hele tatt er mulig – er altså svært høy.

For det andre trekker Romer parallellen til teorien om optimal varebeskatning, og poengterer at det å prissette et album til 15 USD er ekvivalent med å benytte en særskatt som oppkreves direkte av bransjen selv på ca. 10 000 %!⁴ Romer tar neppe hardt i når han påpeker at (s. 215) «The theory of optimal taxation suggests that this is not an efficient arrangement».

For det tredje mener Romer at kostnadene ved en styrket håndheving av opphavsretten kan bli svært høye. Dette gjelder selvsagt direkte eller konkrete håndhevelseskostnader knyttet til overvåking, domfellelse m.v. I tillegg finnes mer indirekte, men samtidig potensielt mye større kostnader, nemlig at en virkelig effektiv kopibeskyttelse trolig krever at musikkbransjen (og filmbransjen) må ta i bruk teknologihindrende tiltak overfor alt fra PC'er, stasjonært- og bærbart musikkutstyr, mobiltelefoner m.v. Med andre ord kan musikk- og filmbransjens forsøk på å hindre kopiering og fildeling gå ut over den løpende og svært viktige teknologiske utviklingen innenfor alle typer IT- og multimediateknologi. Det kan vise seg å bli en svært høy pris å betale for å beskytte inntjeningen til en bransje som tross alt utgjør en beskjeden del av verdens samlede verdiskapning.

En strategi basert på aktivt å hindre kopiering og nedlasting av musikkfiler kan altså vise seg å bli en meget kostbar affære. Og selv med betydelige teknologiske og overvåkningsmessige tiltak, kan slike forsøk likevel vise seg å

⁴ Romer antar her at fildeling koster 0,15 USD, og at skattesatsen dermed er det prosentvise påslaget fra 0,15 USD (grensekostnaden) til salgsprisen på 15 USD. Stadig bedre teknologi og hastighet for dataoverføring gjør trolig at kostnaden ved fildeling er enda lavere og den prosentvise skattesatsen enda høyere.

være ute av stand til å stanse den sterke veksten i fildeling. Det er derfor et mulig scenario at opprettholdelse av status quo rett og slett vil vise seg å være umulig. Et viktig moment som trekker i denne retning, er at store andeler av de yngre forbrukerne allerede har blitt «fildelere» i stedet for tradisjonelle kjøpere. Etter hvert som tiden går, vil majoriteten av forbrukerne dermed bli nettopp «fildelere». Vi stiller derfor spørsmål ved om en del av kommentarene fra både bransjehold og i faglige artikler omkring viktigheten av økt innsats for å hindre fildeling, kanskje er basert på urealistiske antagelser om hva som i framtiden vil være mulig.⁵ I så fall må det diskuteres alternativer for framtidig finansiering av musikkinnspillinger.

5 FINNES DET ALTERNATIVER?

Hvilken framtid kan vi tenke oss for musikkbransjen dersom myndighetene gir opp kampen mot ulovlig fildeling? Vi skal åpent innrømme at vi neppe har godt nok grunnlag til å forutsi dette med stor nøyaktighet. Vi kan imidlertid peke på en del relevante momenter.

Et første moment er at inntjeningen i musikkbransjen ikke kun består av inntekt fra salg av album og låter. Konsertvirksomhet, turneer og festivaler m.v. gir betydelige inntekter til utøvere. Bruk av musikk i radio/TV og i filmer/reklamefilmer m.v. gir også betydelige inntekter via diverse vederlagsordninger. Slike ordninger kan i prinsippet både opprettholdes og bygges ut selv om man åpner for fri fildeling, jf. senere punkt. Det er med andre ord ikke snakk om noen full stopp i musikkbransjens inntekter, og det kan derfor fortsatt være grunnlag for produksjon av ny musikk selv om inntekter fra salg av musikk blir kraftig redusert.

Et sentralt spørsmål er selvsagt hvor sterk reduksjon det vil bli i tradisjonell omsetning av musikk dersom man gir opp kampen mot ulovlig fildeling, jf. omtalen av Napsterdommen i avsnitt 1. Selv om dette må forventes å skape betydelig nedgang i tradisjonell omsetning, er ikke en mp3-fil og en CD perfekte substitutter. Lydkvaliteten er bedre på en CD, og det følger i en del tilfeller med mer informasjon, for eksempel sangtekster, omtaler m.v. Vi vil imidlertid tro at nedgangen i framtida blir sterk. I tillegg

til argumentet nevnt tidligere om at publikum endrer vaner over tid etter hvert som dagens unge blir middelaldrende, synes det rimelig å anta at lydkvaliteten stadig vil utvikle seg i positiv retning også for fildelt musikk, slik at kvalitetsfortrinnet for kjøpt musikk blir mindre.

Hittil har alt fokus i diskusjonen vært at ny digital teknologi har medført – og vil medføre – synkende salgsinntekter. Imidlertid har digitaliseringen av all musikkrelatert teknologi samtidig medført store kostnadsbesparelser for innspilling og videre bearbeidning av musikk fram til ferdig utgivelse. Med en PC og noe ekstra programvare og utstyr, kan man i dag produsere musikkinnspillinger av minst like god lydkvalitet som man kunne på 1960 og 70-tallet, samtidig som realverdien av produksjonsutstyret er en brøkdel.⁶ Dermed er kravet til nødvendig inntekt for å forsvare innspillingskostnadene tilsvarende redusert. Med sviktende inntekter kan bransjen stå overfor en betydelig reorganisering og økt omfang av mer småskalapreget lavkostnadsteknologi i stedet for store og dyre innspillingsstudioer. Vi kan således tenke oss en «demokratisering» eller «avprofesjonalisering» av deler av musikkbransjen, slik at det kan komme et tilslag av nye innspillinger selv om utsiktene til inntekter fra tradisjonelt salg er betydelig redusert. Det er tross alt en liten andel av de ca. 200 kronene en CD koster som går direkte til komponister og utøvere. Dersom ny teknologi overflødiggjør eller reduserer størstedelen av dagens produksjons- og distribusjonskostnader, kan man altså klare seg med langt mindre total omsetning og likevel opprettholde en viss inntekt for komponister og utøvere. De som har størst grunn til å frykte den tiltagende fildelingen er derfor trolig ikke utøverne selv, men snarere lydstudioer, plateselskaper og musikkforretninger m.v.

Status så langt i diskusjonen er at vi må forvente betydelig svikt i inntekter fra salg av musikk, samtidig som potensialet for kostnadsreduksjoner også er stort. Det er derfor ikke uten videre gitt at markedet for innspillinger av ny musikk vil kollapse i en situasjon med fri fildeling. På forhånd har vi som regel en tendens til å undervurdere bransjens evne til omstillinger og utvikling av nye forretningsmodeller i perioder med sterkt endrede forutsetninger. Varian (2005) gir en interessant oversikt over en rekke

⁵ Det er sikkert fysisk og teknisk mulig å håndheve opphavsretten i sin nåværende form. Poenget er snarere at dette kan kreve så drastiske tiltak, både teknisk og juridisk, at det vil bli et lite aktuelt og akseptabelt alternativ og bortimot prohibitivt kostbart.

⁶ En viktig etableringssperre er derfor kraftig svekket siden den gang. Det kan imidlertid se ut som at de store plateselskapenes sterke satsing på markedsførings-tiltak i noen grad erstatter bortfallet av den teknologisk betingede etableringssperren.

ulike strategier og modeller som kan være relevante for å møte utfordringene fra fildeling. Blant annet diskuterer Varian en «limit-pricing» strategi, der salgsprisen reduseres ned til det nivået der originalen foretrekkes framfor kopier pga sparte transaksjonskostnader og kvalitetsforskjeller. Totalt sett vil vi likevel anta at fri fildeling vil medføre betydelig svekkede incitamenter til å komponere og spille inn musikk. Musikk er selvsagt ikke noe homogent gode, og ulike sjangre kan derfor bli rammet i sterkt varierende grad av en inntektssvikt. Det trengs derfor trolig nye virkemidler eller videreutvikling av eksisterende virkemidler for å styrke lønnsomheten til både musikkinnspillinger generelt og for de sjangre som rammes hardest spesielt.

Liebowitz (2003) diskuterer bruk av «compulsory licence» (obligatorisk lisensiering) som et alternativ til beskyttelse fra opphavsretten. Ulike varianter av slik lisensiering er allerede i bruk for å regulere vilkår for bruk av innhold i radio- og TV-stasjoner, kabelselskaper m.v. Slike modeller har hovedsakelig blitt motivert av de prohibitivt høye transaksjonskostnadene dersom alle kringkastere på individuell basis skulle avtale godtgjørelse til alle rettighetshavere for bruk av musikk og annet innhold. I stedet finnes det avtaler der radio- og TV-selskapene betaler en viss andel av sine inntekter til en «pool» eller pott som så blir fordelt til rettighetshaverne etter nærmere angitte prinsipper. Det er flere som har sett denne type systemer som en aktuell vei å gå for å finne nye virkemidler som kompenserer for fallende salgsinntekter. Utspillene fra politisk hold i Norge, omtalt i innledningen, ser også ut til å argumentere i denne retning. Liebowitz (2003) er imidlertid kritisk til om slike systemer kan fungere som en god erstatning for styrket håndheving av gjeldende opphavsrett. Hans innvendinger går bl.a. på følgende tre forhold: i) Hvordan størrelsen på den totale potten skal fastsettes, ii) hvordan den totale potten skal finansieres, og iii) etter hvilke kriterier den skal fordeles til rettighetshavere.

I forhold til punkt i) argumenterer Liebowitz for at størrelsen på den totale potten i et lisenssystem ideelt sett bør være på samme nivå som salgsinntekten. Problemet blir da at salgsinntekten er en kjent størrelse akkurat på det tidspunktet der salg erstattes av en tvungen lisensordning, men ikke i framtiden. Hvordan skal en da fastsette hvor mye potten bør endres over tid? Vi vil argumentere for at det langt fra er opplagt at pottens størrelse bør være koblet til tappt inntekt fra salg. Det sentrale må være å sikre fram-

tidig forsyning av musikk på et ønskelig nivå, ikke bransjens inntekt som sådan.

Når det gjelder punkt ii), argumenterer Liebowitz for at den totale potten bør finansieres ved å innføre avgifter på komplementar til selve musikken, og nevner kandidater som blanke CD'er, CD-brennere, mp3-spillere, PC'er og musikkanlegg m.v. Han synes å mene at finansieringen av en slik pott ikke kan anses som et område der det generelle skattesystemet bør benyttes. En slik sektortankegang, der skattegrunnlag og utgiftsområder kobles sammen, synes å være løsrevet fra generelle velferdsøkonomiske prinsipper, og reflekterer trolig at synet på skatter og det offentliges rolle er nokså forskjellig i USA og de fleste europeiske land. Velferdsøkonomisk sett er det liten tvil om at et gitt behov for økt skatteinntekt bør finansieres ved å øke generelle skattesatser, slik at det samlede effektivitetstapet øker minst mulig og med lavest mulige ekstra innkrevingskostnader. Dersom argumentet er at musikk har karakter av å være et kollektivt gode, kan det argumenteres for at det bør være en generell offentlig oppgave å gi tilstrekkelig tilleggsfinansiering til at forsyningen kan opprettholdes på samfunnsøkonomisk ønskelig nivå.

Punkt iii) er trolig det mest problematiske, spesielt dersom en tenker seg at inntektene på individnivå skal bli tilnærmet de samme som med dagens system for omsetning av musikk. Salget av musikk gjennom ordnede omsetningskanaler gir gode data dersom den enkelte komponist og utøver skal avlønnes ut fra en viss andel av salgsinntektene. Med fri fildeling virker det svært problematisk å få gode data som grunnlag for individuell kompensasjon til rettighetshavere ut fra faktisk bruk av den enkelte innspilling. Det er derfor trolig mest aktuelt med kollektive kompensasjonsordninger som tildeler inntekter til rettighetshavere etter andre kriterier enn faktisk bruk eller fildeling av den enkelte låt. Slike ordninger er svært vanlige på flere kunstfaglige områder, herunder musikk, og de forvaltes av faglige utvalg som nedsettes av kunstnerorganisasjonene. I så fall vil slike ordninger medføre en betydelig omfordeling av inntekt mellom rettighetshavere til musikk. De som i dag tjener mest på sine royalties fra salg, vil tape inntekt. På den annen side har de mest populære artistene gode inntektsmuligheter fra konsertvirksomhet m.v. Dessuten tilgodeses de gjennom de individuelle vederlagsordningene for avspilling av musikk på radio osv, som i Norge forvaltes av TONO og GRAMO. Fra et samfunnsøkonomisk perspektiv er det imidlertid viktigst å sørge for

en best mulig og troverdig finansiering slik at tilfanget av nye musikkinnspillinger blir tilstrekkelig stort og med tilstrekkelig variasjon. En slik oppgave kan trolig et utvidet vederlagssystem med finansiering over statsbudsjettet – kombinert med andre virkemidler – bidra til, mens fordelingen på individnivå altså trolig vil bli vesentlig annerledes enn i dag. Dessuten vil slike ordninger kunne bli oppfattet som at kunstnerne i musikkfeltet blir klienter av offentlige velferdsordninger. De to sistnevnte momentene kan bli en utfordring i forhold til etablert praksis og rettigheter for opphavsmenn på det juridiske og moralske plan, selv om det i prinsippet ikke utgjør et samfunnsøkonomisk problem.

Obligatoriske lisensieringsordninger er åpenbart ikke de eneste aktuelle virkemidlene for å erstatte tapte salgssinntekter. Ulike former for prosjekt- og innspillingsstøtte, utlysninger og konkurranser, offentlige innkjøpsordninger m.v. brukes allerede i dag som kulturpolitiske virkemidler. Slike ordninger kan utvides for å kompensere for inntektsbortfall fra tradisjonelt salg, og kan være målrettede for å gi bedre rammebetingelser for sjangre der tilbudet vurderes som for lavt uten kulturpolitiske virkemidler.

Et vesentlig ankepunkt mot offentlige finansieringsløsninger for musikkinnspillinger er selvsagt at skattefinansiering skaper betydelige effektivitetstap. På den annen side skaper en høy salgspris på ikke-rivaliserende musikk i seg selv også store effektivitetstap, jf. Romer (2002). Valget står derfor uansett mellom ulike imperfekte løsninger. Dersom det viser seg at opphavsretten ikke lar seg håndheve på sikt, har vi knapt nok andre valg enn å bruke offentlig finansiering som supplement hvis inntektene bransjen selv greier å tilegne seg vurderes som for lave til å opprettholde en tilstrekkelig ny produksjon. I tillegg til skattefinansieringskostnader vil vi også få økte kostnader som følge av en økende grad av byråkratisering. Det må nemlig settes ned råd og utvalg for fordeling av utviklings- og innspillingsressurser til ulike musikksjangre. Dette er imidlertid ikke noe nytt. Bakgrunnen for etableringen av Norsk kulturråd i 1965 var nettopp behovet for en uavhengig instans som skulle ha ansvar for fordeling og administrering av den vedtatte innkjøpsordningen for litteratur. Siden den gang har Norsk kulturråd fått flere kulturpolitiske ordninger å administrere, bl.a. på musikkområdet. Det ville derfor være naturlig at en ordning som helt eller delvis skal kompensere for de ugunstige virkningene av svekket opphavsrett i musikkbransjen, blir plassert under Norsk kulturråd.

6 AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Vi har i denne artikkelen diskutert en del utfordringer musikkbransjen og kulturpolitikken står overfor i forbindelse med den økende ulovlige fildelingen av innspilt musikk. Det er mange ukjente faktorer. For det første hvor sterk evne bransjen selv vil ha til å finne nye forretningsmodeller som motvirker den ulovlige fildelingen. For det andre er det usikkert hvor langt myndighetene er villige til å gå, og hvor langt de bør gå, for å håndheve opphavsretten. Avhengig av hva som skjer med de to første vil det for det tredje uansett være et behov for en revurdering av kulturpolitikken på området.

Romer (2002) argumenterer for at vi bør kunne tillate oss å eksperimentere og tilpasse politiske virkemidler etter hvert som de ukjente faktorene avklares bedre. Musikkbransjen er ingen vesentlig bransje sett i forhold til total verdiskapning, og det viktigste argumentet som har vært nevnt hittil i debatten, er kanskje Romers poeng om at musikk- og filmbransjen ikke må få anledning til å innføre teknologihindrende tiltak overfor generell utvikling av alle typer IT og mediautstyr. Videre stiller vi oss som økonomer selvsagt på linje med Romer når han uttaler at «... economists should stand ready to explain that the policy goal should be to maximize consumer welfare, not such popular proxies as «exports» or «industry revenues».» (s. 215.)

Foreløpig er det musikkinnspillinger som er sterkest rammet av den ulovlige fildelingen. Filmer er noe mer beskyttet ved at transaksjonskostnadene for den enkelte er større; fildeling tar vesentlig lengre tid, kopiering likeså og kvaliteten er relativt sett dårligere sammenlignet med originalen. «Limit pricing» strategier vil således skape mer inntekter for film- enn for musikkinnspillinger, fordi transaksjonskostnadene og kvalitetsforskjellene er større for filmer. Det synes derfor noe lettere å opprettholde inntekter fra salg selv om det også for filmer finnes en voksende konkurranse fra kopiering og fildeling. Med enda raskere datamaskiner, Internett og bedre teknologi for komprimering av filmer, kan situasjonen for filmer bli mer lik den vi i dag har for musikk. Nye og bedre e-boklesere gjør også problematikken aktuell for litteraturen. Etter som flere og flere bøker blir digitalisert, vil det i framtiden ikke være overraskende om omsetningen av litteratur også vil stå overfor mye av de samme utfordringene som musikkbransjen opplever i dag.

Vi synes de politiske utspillene i Norge absolutt bør hilses velkommen. Faglige og politiske vurderinger og disku-

sjoner bør tas nå, snarere enn å «rygge inn i framtiden». Ved å tviholde på gårsdagens løsninger under sterkt og raskt endrede rammebetingelser, kan vi ende opp med en dårlig løsning der det gamle systemet har sluttet å fungere etter hensikten uten at det gjøres forsøk på å etablere et nytt.

Hva den framtidige løsningen vil bli, vet vi selvsagt ikke. Vi har her presentert en del samfunnsøkonomiske momenter, men det trengs åpenbart også vurderinger fra annet faglig hold. Hvem vet: Kanskje folk i 2050 vil se på dagens rettssaker mot ulovlig fildeling av musikk som et om lag like underlig fenomen som det vi i dag føler når vi ser opptak av 1960-tallets TV-debatter der både debattanter og programledere damper i vei på sine piper og sigaretter?

REFERANSER:

Akerlof, George A., Kenneth J. Arrow, and Timothy F. Bresnahan (2002): Amicus Curiae brief in the case of Eldred v Ashcroft. Technical Report 01-618, Harvard Law School. <http://eon.law.harvard.edu/openlaw/eldredvashcroft/supct/amici/economists.pdf>.

Carlton, Dennis and Jeffrey Perloff (2004): *Modern Industrial Organization*. 4th ed. Addison-Wesley.

Croxson, Karen (2007): Promotional Piracy. Upublisert paper, Universitetet i Oxford.

Hong, Seung-Hyun (2004): «The Effect of Digital Technology on the Sales of Copyrighted Goods: Evidence from Napster» Stanford University Working Paper, November.

Landes, William M og Richard M. Posner (2003): *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Harvard University Press.

LECG (2007): The economics of copyright term extension. A review of the economic submissions regarding the extension of copyright for sound recordings. LECG Ltd, London-UK.

Liebowitz, Stan J. (1981): The impact of reprography on the copyright system. Technical report, Corporate and Consumer Affairs Canada.

Liebowitz, Stan J. (1985): Copying and indirect appropriability: Photocopying of journals. *Journal of Political Economy* 93, s. 945-957.

Liebowitz, Stan J. (2001): Policing Pirates in the Networked Age. Cato Policy Analysis No. 438. Cato Institute.

Liebowitz, Stan J. (2003): Alternative Copyright Systems: The Problems with a Compulsory License. Upublisert notat, Universitetet i Dallas. Kan lastes ned fra <http://www.utdallas.edu/~liebowitz/int-prop/complpff.pdf>.

Liebowitz, Stan J. (2006): Testing File-Sharing's Impact by Examining Record Sales in Cities. Kan lastes ned fra <http://ssrn.com/abstract=829245>.

Liebowitz, Stan J. (2007): «How Reliable is the Oberholzer-Gee and Strumpf Paper on File-Sharing?» Kan lastes ned fra <http://ssrn.com/abstract=1014399>.

Michel, Norbert J. (2006): The Impact of Digital File Sharing on the Music Industry: An Empirical Analysis. *Topics in Economic Analysis & Policy* 6. Article 18.

Nordhaus, William D. (1969): *Invention, Growth and Welfare: A Theoretical Treatment of Technological Change*. M.I.T. Press.

Oberholzer, Felix and Koleman Strumpf (2004): The Effect of File Sharing on Record Sales. An Empirical Analysis. *Journal of Political Economy* 115, s. 1-42.

Rob, Rafael and Joel Waldfogel (2006): Piracy on the High C's: Music Downloading, Sales Displacement, and Social Welfare in a Sample of College Students. *The Journal of Law and Economics* 49, s. 29-62.

Romer, Paul (2002): When should we use intellectual property rights? *American Economic Review* 92, s. 213-216.

Scotchmer, Suzanne (2004): *Innovation and incentives*. MIT Press, Nihon Hyoronsha.

Takeyama, Lisa N. (1997): The Intertemporal Consequences of Unauthorized Reproduction of Intellectual Property. *Journal of Law and Economics* 40, s. 511-22.

Varian, Hal R. (2000): Buying, Sharing and Renting Information Goods. *Journal of Industrial Economics* 48, s. 473-88.

Varian, Hal R. (2005): Copying and Copyright. *Journal of Economic Perspectives* 19, s. 121-138.

Zentner, Alejandro (2005): File Sharing and International Sales of Copyrighted Music: An Empirical Analysis with a Panel of Countries. *Topics in Economic Analysis & Policy* 5. Article 21.

Zentner, Alejandro (2006): Measuring the Effect of Music Downloads on Music Purchases. *The Journal of Law and Economics* 49, s. 63-90.